

ГЛАВА 11

11.1. КІЛЬКІСНА ОЦІНКА ПАТОГЕННОЇ ДІЇ ФАКТОРІВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У додатку 2.1 ми зробили спробу дати кількісну характеристику хвороби за допомогою формули:

$$D = \frac{P}{R},$$

у якій D – міра кількості хвороби, P – міра інтенсивності патогенних чинників, R – міра захисту проти хвороби (резистентність організму).

А тепер спробуймо дати відповідь на питання, чи можна порівняти між собою патогенні впливи факторів різної природи – фізичної, хімічної і біологічної – особливо якщо врахувати, що одиниці їхнього виміру абсолютно різні.

Отже, задача. *Який з наведених чинників спричинить до розвитку найтяжчих порушень в експериментальних тварин: (1) одноразове загальне іонізуюче опромінення – поглинена доза 2 Гр, (2) стрихнін у дозі 0,1 мг/кг, (3) холерний вібріон при зараженні кількістю мікробних тіл 2×10^6 / кг?*

Для розв'язання задачі скористаймося поняттям *абсолютної летальної дози* (LD_{100}) – мінімальної дози, що викликає 100-відсоткову загибель тварин. В експерименті було встановлено, що LD_{100} для трьох обраних нами чинників складає відповідно 6 Гр; 0,5 мг/кг і 3×10^6 мікробних тіл/кг. Визначивши відношення наведених у задачі доз до LD_{100} , отримаємо для радіації – 1/3, стрихніну – 1/5, збудника холери – 2/3.

Далі в основу аналізу покладемо такі міркування.

1. Мірою інтенсивності патогенних чинників (P) може бути відношення їх кількісних параметрів до параметрів, що викликають смерть (у нашому випадку відношення дози до LD_{100}). Такий підхід дає можливість порівнювати між собою дію різних за природою патогенних факторів. Якщо їхня інтенсивність дорівнює LD_{100} , то $P = 1$.
2. LD_{100} означає 100-відсоткову загибель тварин навіть за максимальної (100 %-ної) резистентності до дії патогенних агентів. Таку резистентність (R) приймемо за 1.
3. Якщо підставимо у «формулу хвороби» максимальні можливі значення P і R , то отримаємо

$$D = \frac{P}{R} = \frac{1}{1} = 1$$

Це означає, що при $D = 1$ настає смерть.

Якщо патогенний фактор не діє на організм ($P = 0$), то

$$D = \frac{P}{R} = \frac{0}{1} = 0,$$

тобто матимемо стан здоров'я.

Таким чином, кількісні параметри хвороби можуть перебувати в діапазоні величин від 0 (здоров'я) до 1 (смерть).

Підставивши у формулу дані нашої задачі, визначаємо кількість хвороби (D), яка становитиме 0,33 (опромінення), 0,2 (стрихнін) і 0,67 (холерний вібріон). Отже, можемо дійти висновку, що найтяжчі порушення у тварин будуть розвиватися при зараженні їх холерним вібріоном, потім ітиме дія радіації, а вже за нею – отруєння стрихніном.

11.2. КІЛЬКІСНА ОЦІНКА РЕЗИСТЕНТНОСТІ ОРГАНІЗМУ

Тепер поставимо задачу порівняти тяжкість хвороби, зумовленої, скажімо, холерним вібріоном, у шести експериментальних тварин ($N_1 - N_6$), з різним рівнем резистентності до нього: $R_1 = 1$, $R_2 = 0,9$, $R_3 = 0,8$, $R_4 = 0,7$, $R_5 = 0,6$, $R_6 = 0,5$. Одразу постає питання, яку дозу мікроба взяти на дослідження. Оптимальною дозою, яка дає можливість вивчати резистентність до ушкоджувальних агентів, є LD_{50} – середня летальна доза, тобто доза, при якій гине 50 % дослідних тварин.

В експериментах було встановлено, що для холерного вібріона $LD_{100} = 3 \times 10^6$, а $LD_{50} = 2,1 \times 10^6$ мікробних тіл/кг. Розрахувавши відношення LD_{50} / LD_{100} , отримаємо $P = 0,7$. Саме цю величину ми і візьмемо в нашу формулу. Підставивши в неї відповідні значення R , отримаємо $D_1 = 0,7$, $D_2 = 0,78$, $D_3 = 0,88$, $D_4 = 1$, $D_5 = 1,17$, $D_6 = 1,4$. Це означає, що тварини з більш високим рівнем резистентності (N_1, N_2, N_3) в умовах експерименту виживуть ($D < 1$), а тварини N_4, N_5, N_6 – загинуть ($D \geq 1$).

Тепер поставимо задачу дати оцінку тяжкості хвороби у тварин з різним рівнем резистентності за умови, що вони отримують різні дози холерного вібріона.

Номер тварини	Рівень резистентності, R	Доза мікроба, мг/кг
N_1	1	3×10^6
N_2	0,9	$1,2 \times 10^6$
N_3	0,8	$3,6 \times 10^6$
N_4	0,7	$2,4 \times 10^6$
N_5	0,6	$1,8 \times 10^6$
N_6	0,5	$0,6 \times 10^6$

Спочатку слід визначити значення $P_1 - P_6$, тобто відношення експериментальної дози до LD_{100} , для кожного з шести випадків, а потім і міру кількості хвороби $D_1 - D_6$.

Номер тварини	Рівень резистентності, R	Міра інтенсивності патогенного чинника, P	Міра кількості хвороби, D
N_1	1	1	1
N_2	0,9	0,4	0,44
N_3	0,8	1,2	1,5
N_4	0,7	0,8	1,14
N_5	0,6	0,6	1
N_6	0,5	0,2	0,4

Висновок: з шести дослідних тварин виживуть тільки N_2 і N_6 ($D < 1$), решта - N_1, N_3, N_4 і N_5 – загинуть ($D \geq 1$).

Слід зазначити, що основна проблема кількісної оцінки резистентності полягає в тому, що ми не можемо знати, якою є резистентність до патогенного чинника, якщо не подіємо ним на організм. Іншими словами, у нашій формулі хвороби, як і в аналогічних формулах Ома, Пуазейля, резистентність (опір) є розрахунковою величиною.

Її можна визначити тільки на підставі даних, що характеризують P і D . Якщо для оцінки інтенсивності патогенного чинника (P) знайдено деякі підходи (LD_{50} , LD_{100}), то підходи до кількісних критеріїв тяжкості хвороби (D) ще доведеться шукати.

11.3. ЛАУРЕАТИ НОБЕЛІВСЬКИХ ПРЕМІЙ

У поданій нижче таблиці наведено лауреатів Нобелівської премії, що відзначилися видатними досягненнями у вивченні патогенної дії чинників зовнішнього середовища на організм.

Рік	Лауреати премії	За що присуджено премію
1901	Еміль Адольф фон Беринг	За впровадження сироваток у лікування дифтерії
1902	Рональд Росс	За дослідження збудника малярії
1905	Роберт Кох	За відкриття збудника туберкульозу
1907	Шарль Луї Альфонс Лаверан	За дослідження ролі найпростіших у розвитку хвороб
1928	Шарль Ніколь	За встановлення переносника висипного тифу
1939	Герхард Домагк	За відкриття сульфонаміду пронтозилу – першого ефективного антибактеріального препарату
1945	Олександр Флемінг, Ернст Борис Чейн, Хоугард Уолтер Флорі	За відкриття пеніциліну і його лікувальної дії при різних інфекційних хворобах
1948	Пауль Герман Мюллер	За відкриття високої ефективності ДДТ як контактної отрути
1951	Макс Тейлер	За відкриття, пов'язані з жовтою гарячкою, і боротьбу з нею
1952	Зельман Ваксман	За відкриття стрептоміцину, першого антибіотика, ефективного при лікуванні туберкульозу
1954	Джон Ендерс, Томас Уоллер, Фредерік Роббінс	За відкриття здатності вірусу поліомієліту рости в культурах різних тканин
1969	Макс Дельбрюк, Альфред Херші, Сальвадор Лурія	За відкриття, пов'язані з механізмами реплікації та генетичною структурою вірусів
1976	Барух Бламберг, Карлтон Гайдузек	За відкриття вірусу гепатиту В
1997	Стенлі Прузінер	За відкриття пріонів, нового біологічного принципу інфекції.
2005	Баррі Маршалл, Робін Уоррен	За роботи з вивчення впливу бактерії <i>Helicobacter pylori</i> на виникнення гастриту і виразки шлунка та дванадцятипалої кишки